

Proiectul de cercetare: Cauzele determinante ale fenomenului brain drain în România. Dublă perspectivă: discursul mass-media și opinia emigranților cu studii superioare

Prezentarea proiectului de cercetare

Aproximativ 3,4 milioane de români muncesc în străinătate. România a intrat, în anul 2015, în top 20 țări care au devenit sursă a migranților la nivel mondial (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2016). La nivel european, România a urcat pentru prima dată pe locul al patrulea, după Marea Britanie (4,9 milioane), Polonia (4,4 milioane) și Germania (4 milioane), iar ritmul de creștere a migrației internaționale, cu 7,3% pe an, plasează țara noastră pe locul secund, după Siria, cu o ascensiune de 13,1%.

Cercetători ai fenomenului migrației internaționale din România după anul 1990 au identificat patru etape distincte ca organizare și țări de destinație, determinate de contextul economic. De exemplu, Horváth & Anghel (2009) arată că prima perioadă (1990 – 1993) a fost caracterizată prin emigrarea, în principal, către Germania și, secundar, către alte țări europene. Prima perioadă a fost urmată de o etapă de relativă stabilizare. După 1997, pe fondul restructurării masive a economiei, a avut loc un nou fenomen de emigrare neregulată, iar după 2002 – un nou val de emigrări ca urmare a ridicării restricțiilor de călătorie pentru români în țările membre ale Uniunii Europene (UE). După 2007, odată cu aderarea României la UE, migrația internațională se amplifică și generează multiple consecințe, precum creșterea remiterilor bănești ale românilor din străinătate sau efecte măsurabile pe piața muncii (Horváth & Gabriel Anghel, 2009). Declanșarea crizei financiare, în 2008, și-a pus amprenta inclusiv asupra acestui fenomen, afectând și piața din țările predilecte pentru emigranții români (Italia, Spania), care s-au reorientat către alternative precum Germania, Marea Britanie, țările scandinave (Anghel, Botezat, Coșciug, Manafi, & Roman, 2016).

La trei ani după declanșarea celei mai recente crize financiare, majoritatea românilor stabiliți în străinătate (86,2%) aveau studii medii, iar 12,4% - studii superioare (M Roman, Goschin, Ileanu, Popa, & Roman, 2012). Cercetătorii Roman et al (2012) arată că jumătate dintre românii cu studii superioare care au emigrat au preferat țări din afara UE (Canada sau Statele Unite ale Americii). Canada se află pe prima poziție în topul destinațiilor preferate pentru emigrare de către această categorie (54% dintre emigranți au studii superioare), urmată de Elveția (50%) și Marea Britanie (46%). În schimb, Turcia, Italia și Spania au atras mai puțini români cu studii superioare.

Institutul Național de Statistică (INS) publică date referitoare la emigrare care reflectă numai țările de destinație și grupele de vârstă, dar nu și nivelul de instruire a emigranților. Potrivit datelor publicate în anul 2015 de către Curtea de Conturi a României, un număr de aproximativ 480.000 de persoane cu studii superioare (cât reprezenta, de exemplu, în 2016, populația județului Buzău) au părăsit România în intervalul 1997 – 2013 (Curtea de Conturi a României, 2015). În consecință, România a pierdut o parte semnificativă a forței de muncă specializate, iar acest proces este departe de a se fi încheiat. România continuă să fie o țară de emigrare, fenomenul de emigrare constituind cea de a doua cauză principală a reducerii populației. Soldul migrației internaționale în anul 2016 a fost negativ, numărul emigranților depășind cu peste 76.000 de persoane numărul imigranților (Institutul Național de Statistică, 2017). Iar în topul scăderii populației până în anul 2050, România ocupă a șaptea poziție în lume, cu o reducere cu 16,7% a populației (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017).

Balanța pierderi-câștiguri generată de acest fenomen cuprinde, pe de o parte, efecte negative precum lipsa acută de specialiști în anumite domenii (sănătate, tehnologia informației, construcții, învățământ, fizică) sau investiții în sistemul de învățământ valorificate pe alte piețe, iar, pe de alta, efecte pozitive precum valori ridicate ale remiterilor în țară, scăderea șomajului. Migrația persoanelor cu studii superioare generează deja deficit pe piața muncii în anumite domenii (Balan & Olteanu, 2017). Un Raport al Curții de Conturi arată că eforturile României de a școlariza la nivel superior populația tânără sunt anulate, în bună măsură, de emigrarea tinerilor calificați către țările membre UE: «Cu alte cuvinte, România cheltuiește sume considerabile din surse publice și private pentru școlarizarea de nivel superior, dar beneficiile acestor eforturi financiare se externalizează. În acest context România „subvenționează” calificarea superioară a forței de muncă europene» (Curtea de Conturi a României, 2015).

În intervalul 2015 – 2016, numărul de salariați cu studii superioare (nivel de instruire 4) a scăzut cu aproximativ 11,5%, la 950.000 de salariați, în timp ce numărul de salariați cu studii generale a crescut cu 8,5%, iar cel al salariaților cu studii medii și postliceale a urcat cu 12% (Patronatul Investitorilor Autohtoni, 2017). Studiile arată că România are cel mai redus procent de absolvenți de studii superioare din UE, cu 25,6% (Eurostat, 2017). Astfel, în timp ce țări ca Lituania, Luxemburg și Danemarca au peste jumătate din populația între 30 și 34 de ani cu studii universitare, România și Italia se situează la jumătatea acestui nivel. În consecință, diminuând procentul deja redus de specialiști de pe piața românească, „fuga creierelor” deteriorază stocul de capital uman de înaltă calificare, precum și capacitatea sa de

reînnoire: „Migrația poate ușura problema șomajului, dar costurile nete pe termen lung sunt mai probabile pentru sistem” (Dăianu, 2013). În condițiile unei emigrări continue - cu precădere a tinerilor, precum și ale unui fenomen „brain regain limitat”, Comisia Europeană atrage atenția asupra faptului că România riscă să piardă resurse suplimentare de forță de muncă. La rândul său, această pierdere poate încetini creșterea productivității și convergența veniturilor și poate afecta negativ creșterea economică potențială (European Commission, 2017).

Studii recente au demonstrat că emigrația persoanelor cu studii superioare a fost asociată cu o guvernare mai slabă (Ruben Atoyán et al., 2016). Reprezentanții Fondului Monetar Internațional (FMI) subliniază că emigrarea forței de muncă înalt calificate a diminuat productivitatea și a favorizat majorarea salariilor, erodând competitivitatea. Atoyán et al. arată că, deși remiterile au susținut consumul și investițiile și au contribuit la dezvoltarea sistemelor bancare în anumite țări, acestea ar putea reduce motivația de a lucra. Atât în anii care au precedat cea mai recentă criză financiară, dar și ulterior, inclusiv în anul 2016, raportul dintre sumele trimise în România (remitterile) din străinătate de către emigranții români și investițiile străine realizate de către companii a fost supraunitar, iar emigranții români au devenit, practic, cei mai mari investitori „străini” în România. În primele cinci luni din 2017, acest raport a devenit subunitar, iar remiterile au fost depășite, în premieră din 2008, de investițiile străine (Banca Națională a României, 2017). În plus, unele studii arată că, în timp ce țările din vestul Europei plătesc salarii mai mari persoanelor cu studii superioare, perspectiva emigrării îi determină pe migranții temporari sau permanenți din est să investească mai mult în capitalul uman (Mayr & Peri, 2009). Cei doi cercetători concluzionează că această investiție, precum și faptul că o parte din emigranți se întorc, în timp ce alți potențiali emigranți rămân în țările estice au un efect pozitiv asupra nivelului mediu de școlarizare care compensează o parte din efectul negativ generat de exodul de creiere.

Obiectivele proiectului de cercetare

Cercetarea de față își propune să aducă date actuale despre fenomenul brain drain în România, despre problematica migrației profesionale, dintr-o perspectivă nouă, în completarea lucrărilor și modelelor de analiză existente, aplicate asupra fenomenului care are loc în țara noastră, dar și a studiilor generale (Afridi & Baloch, 2014; Balan & Olteanu, 2017; Beine, Docquier, & Rapoport, 2001; Boeri, 2012; Docquier & Rapoport, 2012; Driouchi,

Boboc, & Zouag, 2009; Goschin, Roman, & Danciu, 2013). Principalul obiectiv constă în realizarea unei radiografii actuale a motivelor fenomenului brain drain în România. Sondajul condus în intervalul iulie-decembrie 2010 în România de către cercetătorii Goschin et al. identifică drept principale motive ale migrației profesionale speranța într-o viață mai bună, condițiile oferite în România, un câștig financiar mai mare, oportunitatea de a pleca în altă țară, dorința de afirmare la nivel internațional, imposibilitatea găsirii unui loc de muncă potrivit în România, ocazia de a se reuni cu alți membri ai familiei stabiliți în alte țări și oportunitatea de a pune bazele unei afaceri noi.

Rezultatele cercetării de față, care pune accent pe identificarea principalelor cauze actuale ale migrației profesionale, pot reprezenta o bază utilă pentru factorii de decizie care proiectează programele brain gain, atât la nivel guvernamental, cât și la nivelul mediului privat, adaptate nevoilor actuale ale persoanelor cu studii superioare. În același timp, cercetarea va evidenția în ce măsură topul motivelor migrației profesionale reflectat de mass-media coincide cu topul motivelor invocate de persoanele high-skilled care au emigrat.

Metodologia cercetării

Proiectul de față va evidenția în ce măsură topul motivelor migrației profesionale reflectat de mass-media coincide cu topul motivelor invocate de persoanele high-skilled care au emigrat.

Prin urmare, cercetarea se concentrează asupra a două aspecte complementare:

- Vizibilitatea cauzelor migrației românilor cu studii superioare (brain drain) în mass-media autohtonă
- Factorii determinanți ai migrației, din perspectiva emigranților români cu studii superioare

Vor fi analizate articole de opinie, interviuri, materiale de analiză despre fenomenul denumit *migrația creierelor* în sfera mediatică autohtonă în ultimele 12 luni pentru identificarea modului în care au fost prezentate și argumentate de către vectori de opinie (editorialiști, sociologi, analiști, politicieni etc.) principalele cauze ale fenomenului brain drain din România. Astfel, este analizată mediatizarea online a subiectului brain drain în ultimele 12 luni, la 10 ani după aderarea României la Uniunea Europeană. Cercetarea urmărește, folosind ca metodă analiza de conținut, vizibilitatea și tematizarea acestui subiect în portalurile de știri generale, economic-financiare, video și TV online, potrivit clasificării realizate de Studiul de Audiență și Trafic Internet (SATI). Analiza articolelor reprezentative va urmări încadrarea în

mediatizarea sau susținerea uneia dintre cele trei categorii de factori determinanți urmăriți - economici, socio-politici și factori organizaționali.

În completare, este analizată opinia persoanelor cu studii superioare care au părăsit România și care sunt reprezentative pentru acest subiect. Această etapă a cercetării cantitative este bazată pe metoda chestionarului, care folosește o grilă de chestionar adresată unui eșantion reprezentativ de emigranți cu studii superioare, identificați cu prioritate prin intermediul comunităților online de pe rețelele sociale.

Bibliografie:

Afridi, F. K., & Baloch, Q. (2014). Strategies for Reversing the Brain Drain of Pakistan through Brain Circulation and Diaspora Option. *Life Science Journal*, 11(8).

Anghel, R. G., Botezat, A., Coșciug, A., Manafi, I., & Roman, M. (2016). International Migration, Return Migration, and their Effects: A Comprehensive Review on the Romanian Case.

Balan, M., & Olteanu, C. (2017). Brain Drain In The Globalization Era: The Case Of Romania. *Annals-Economy Series*, 3, 26–35.

Banca Națională a României. (2017). Balanța de plăți și datoria externă.

Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of Development Economics*, 64(1), 275–289.

Boeri, T. (2012). *Brain drain and brain gain: The global competition to attract high-skilled migrants*. Oxford University Press.

Curtea de Conturi a României. (2015). *Analiza fundamentării și evoluției situației obiectivului privind creșterea procentului absolvenților de învățământ superior, în conformitate cu prevederile Strategiei Europa 2020*.

Dăianu, D. (2013). Robustețea sistemelor scade. Ce este de făcut? (1).

Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730.

Driouchi, A., Boboc, C., & Zouag, N. (2009). Emigration of Highly Skilled Labor: Determinants & Impacts.

European Commission. (2017). Country Report Romania 2017.

- Eurostat. (2017). Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34.
- Goschin, Z., Roman, M., & Danciu, A.-R. (2013). The brain drain phenomenon in Romania. Magnitude, characteristics, implications. *Revista Economica*, 65(5), 190–206.
- Horváth, I., & Gabriel Anghel, R. (2009). Migration and its consequences for Romania. *Südosteuropa*, 57(4), 386.
- Institutul Național de Statistică. (2017). Populația rezidentă la 1 ianuarie 2017 în scădere cu 122,0 mii persoane.
- M Roman, Goschin, Z., Ileanu, B., Popa, A., & Roman, M. (2012). Emigratia romaneasca. Implicatii economice si demografice. *Editura ASE*.
- Mayr, K., & Peri, G. (2009). Brain drain and brain return: theory and application to Eastern-Western Europe. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 9(1).
- Patronatul Investitorilor Autohtoni. (2017). Tendință îngrijorătoare pe piața muncii: numărul salariaților cu studii superioare scade, mai mulți angajați cu salariu minim.
- Ruben Atoyán, Christiansen, L., Dizioli, A., Ebeke, C., Ilahi, N., Ilyina, A., ... Zacharova, D. (2016, July). Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. International Monetary Fund.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2016). International Migration Report 2015: Highlights.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2017). World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables.

DATA: 16.04.2018
Bursier,

Nume, prenume:
IACOB (BÂRA), CRISTINA RALUCA